

SŇATKOVÝ PROJEKT PERNŠTEJNŮ SE SASKÝMI WETTINY Z ROKU 1529

Petr VOREL

V polovině čtyřicátých let 16. století se císař Karel V. pokusil vojenským zásahem vyřešit vleklou nábožensko-politickou krizi, ve které se Římsko-německá říše nalézala po více než dvě desetiletí.¹⁾ Po diplomatické přípravě, zahájené už roku 1544, využil císař svého ekonomického zázemí ve Španělsku, v Nizozemí a v Neapolsku a vtrhl do Německa se svými „cizími“ vojsky, aby mocensky potlačil stavovskou opozici, přiklánějící se převážně k luteránské víře a sdružené v tzv. šmalkaldském spolku. Císařovi protivníci vytvářeli poměrně silné politické uskupení, k němuž se přikláněla jak bohatá říšská města, tak řada vlivných knížat, v jejichž čele stanuli bohatý saský kurfiřt Jan Fridrich a hessenský lantkrabě Filip.²⁾

Vnitřní konflikt v říši, zahájený z habsburské strany útokem roku 1546, trval s přestávkami skoro deset let. Byl ukončen až tzv. Augsburským náboženským mírem roku 1555, který ve svých důsledcích znamenal úplné fiasko dlouhodobé náboženské politiky Karla V. Přinesl vnitřní rozdělení říše podle náboženského principu („čí vláda, toho náboženství“) a otevřel cestu k tzv. konfesionalizaci německých zemí.³⁾

V první fázi zmíněného vojenského střetu, kterým byla tzv. Šmalkaldská válka (1546–1547), však Habsburkové říšskou stavovskou opozici v dubnu 1547 vojensky přemohli v bitvě u saského Mühlberka a její vůdce zajali. Několik následujících let se tak císař Karel V. stal takřka ničím neomezeným vládcem říše. Zahájil řadu vnitřních reforem, prováděných jak přímo jeho rozhodnutím, tak i prostřednictvím politicky paralyzovaných říšských sněmů z let 1548 a 1551, které poslušně odsouhlasily prakticky vše, co Habsburkové navrhli.

1) Tato studie vznikla v rámci řešení projektu GA ČR, IKP GA P405/12/1000.

2) Alfred KOHLER, *Das Reich im Kampf um die Hegemonie in Europa 1521–1648*, Enzyklopädie deutscher Geschichte, Band 6, München 1990.

3) Heinrich Richard SCHMIDT, *Konfessionalisierung im 16. Jahrhundert*, München 1992, s. 86–94.

Tento postup bytostně ohrožoval nejen náboženské, ale i základní ekonomické zájmy většiny říšských knížat, která byla schopna proti císaři roku 1552 znovu vojensky vystoupit, tentokrát s výraznou podporou Francie. Tuto druhou fázi války v říši císař prohrál a z Německa musel prchnout. Po přijetí Augsburského náboženského míru pak Karel V. hned v letech 1555–1556 abdikoval na svoje vladařské posty, které uvolnil synu Filipovi II. (ve Španělsku, v Nizozemí a v Itálii) a bratru Ferdinandovi I. (vládu v říši). Zbytek života pak bývalý císař dožil ve Španělsku v klášterním ústraní, kde roku 1558 zemřel.

V obou fázích tohoto konfliktu představoval jednu z klíčových postav mladý saský kníže Mořic (1521–1553), příslušník méně významné vedlejší (albertinské) větve saských Wettinů, která nebyla nositelkou hodnosti kurfiřtské, přinášející právo volby nového římského krále či císaře. Z historického hlediska je kníže a pozdější kurfiřt Mořic Saský postavou mimořádně zajímavou a rozporuplnou. I když zemřel na následky zranění na bojišti již ve věku 31 let, ovlivnil dějiny Římsko-německé říše podstatným způsobem.

V první fázi konfliktu (1546–1547) tehdy pětadvacetiletý Mořic dobře posloužil císaři Karlu V. v jeho snaze vnést do říšské stavovské opozice rozkol. Mořic Saský patřil k luteránským knížatům, přesto se nechal habsburskou stranou natolik zlákat možnostmi, které by se mu naskytly v případě vítězství Karla V., že se na počátku konfliktu postavil na stranu císařskou. Spolu s císařovým bratrem, českým králem Ferdinandem I., byl Mořic Saský pověřen vykonáním říšské klatby vůči vůdcům šmalkaldského spolku a měl velet vlastnímu vojsku. Tuto skutečnost využil císař v rámci jeho argumentace, že tažení proti říšské opozici není vedeno z důvodů náboženských (v zájmu potlačení šíření luteránské víry), i když na straně císařské významným způsobem zasáhla i vojska, financovaná tehdejšími papežem Pavlem III. (1534–1549). Získání právě Mořice Saského na svou stranu bylo pro Habsburky diplomaticky důležité také z toho důvodu, že saský vévoda táhl v čele vojska vlastně proti svým blízkým příbuzným: Saský kurfiřt Jan Fridrich byl jeho prabratrancem téhož rodu (což byla z hlediska tehdejšího vnímání rodových vazeb příbuznost velmi blízká; jejich dědečkové byli bratři) a hessenský lantkrabě Filip byl dokonce jeho vlastním tchánem! I to byl důvod, proč němečtí luteráni tehdy knížete Mořice označovali za „zrádného Jidáše“, který se dal koupil pěknými sliby.⁴⁾

4) Nešlo jen o plané sliby. Vůdce říšské opozice, saský kurfiřt Jan Fridrich byl po svém uvěznění roku 1547 zbaven kurfiřtské hodnosti, která byla převedena právě na knížete Mořice. Mořic Saský také získal podstatnou část saských

Kurfürst Mořic Saský (1521–1553) na dřevorezu z roku 1559.
 Repro z: Georg VOIGT, *Moritz von Sachsen (1541–1547)*, Leipzig 1876

V první fázi konfliktu však hrál mladý Mořic jen pasivní roli, v níž vsadil svou životní kariéru na habsburské vítězství. Ke skutečnému rozhodování jej Karel V. nepustil. Vojsko, se kterým v době šmalkaldské války kníže Mořic operoval ve Fojtlandu (kteréžto území v sousedství severozápadních Čech bylo lénem Koruny české), nebylo schopné boje a nedokázalo ani čelit místním sedlákům, kteří na Mořicovy vojáky, hledající po selských staveních proviant, zaútočili s vidlemi a kosami. Z těchto problémů vyvázl Mořic až s pomocí dvou stovek uherských husarů, které mu poslal na pomoc král Ferdinand I.

Když však Habsburkové po dočasném vítězství v roce 1547 zahájili velmi razantní reformy říše, směřující k posílení centrální císařské moci, byl to právě Mořic Saský (už jako kurfiřt), kdo se postavil do čela stavovské opozice a roku 1552 zahájil vojenský odpor říšských knížat proti císaři. I když se sám Mořic Saský (†1553) už závěrečných politických jednání roku 1555 neúčastnil, zasloužil se o to, že při tvorbě nového uspořádání říše, které nakonec vydrželo půl století, museli Habsburkové ustoupit a hledat kompromisní řešení, akceptovatelné opozičními luteránskými knížaty. Výsledkem byla i výše zmíněná abdikace císaře Karla V. a přenesení vlády v říši na císařova bratra Ferdinanda I., který byl díky kompromisní náboženské politice pro říšská knížata přijatelnějším vládařem. Tato změna však přinášela luteránské opozici také významný příslib do budoucna; novým očekávaným následníkem říšského trůnu už po roce 1555 nebyl Karlův syn Filip II., ale Ferdinandův nejstarší syn Maxmilián. A příklon mladého arciknížete Maxmiliána k luteránství byl od roku 1547 obecně znám.

Věkově patřil kníže Mořic Saský do generace, blízké arciknížeti Maxmiliánovi (pozdějšímu císaři Maxmilánu II.), se kterým jej také pojila přízeň k luteránské víře. I z tohoto důvodu byla arciknížeti Maxmiliánovi v době šmalkaldské války také svěřena role jednoho z hlavních velitelů císařského vojska. Podobně jako v případě knížete Mořice Saského šlo však jen o symbolickou úlohu; vojsku ve skutečnosti veleli španělští generálové.

Kníže Mořic Saský a arcikníže Maxmilán Habsburský se v době výše zmíněného tažení dobře znali a tak považují za poměrně pravděpodobné, že s knížetem Mořicem trávil dlouhé večerní pitky a zábavy (kterými byl arcikníže Maxmilián tehdy dosti znám)⁵⁾ i Vratislav z Pernštejna.

území, kterým dříve vládli jeho vzdálení příbuzní. Viz mapa „Wettinische Lande 1547 u. 1554“, publikovaná in Hans BAUMGARTNER, *Moritz von Sachsen – der Gegenspieler Karls V.*, Berlin – Wien 1943 (mapové přílohy za s. 426).

5) Petr VOREL, *Maxmilián II.*, in: Marie Ryantová – Petr Vorel (red.), *Čeští králové*, Praha – Litomyšl 2008, s. 321–333.

Kurfürst Mořic Saský (1521–1553) na obrazu Lucase Cranacha staršího.
Repro z: Hans BAUMGARTNER, *Moritz von Sachsen – der Gegenspieler
Karls V.*, Berlin – Wien 1943 (obrazová příloha mezi s. 320 a 321)

Důvodem k této úvaze je jednak skutečnost, že Vratislav z Pernštejna byl tehdy již několik let (od roku 1544) jedním z osobních přátel a důvěrníků arciknížete Maxmilána, který s ním před rokem 1546 cestoval po Evropě,⁶⁾ jednak víme, že Vratislav z Pernštejna byl přímo členem velitelského štábu Maxmiliánova říšského vojska, čítajícího dva tisíce mužů.⁷⁾ Bylo mu tehdy šestnáct let a pochopitelně nikomu ve skutečnosti nevelel, ale byl zde důležitý jako „figura ve hře“ podobně jako kníže Mořic Saský,⁸⁾ protože byl synem hlavního politického představitele českých luteránů, pardubického velmože Jana z Pernštejna.⁹⁾

V době šmalkaldské války měl Mořic Saský pochopitelně jiné starosti, ale těžko mu mohlo vypadnout z paměti, že když jako dítě rozum bral, vybírali mu kdesi ve vzdálených Čechách nevěstu právě z rodu Pernštejnů. Takový zážitek si osmiletý chlapec pamatuje nadosmrti. Tou nevěstou měla být Vratislavova sestřenice Bohunka, nejstarší dcera Vojtěcha z Pernštejna.

Ve starší české literatuře je tento sňatkový projekt zmiňován většinou jen bez bližších souvislostí.¹⁰⁾ Německá odborná literatura, týkající se knížete

6) Petr VOREL, *Hofmistrovská instrukce Vratislava z Pernštejna z roku 1555*, Východočeský sborník historický 6, 1997, s. 165–182.

7) Nicolao MAMERANO LUCEMBURGO, *Catalogvs Omnivm Generalivm, Tribvnrvm, Dvcum, Primorum[ue], totius Exercitus Caroli V. Imp. Aug. & Ferdinandi Regis Roman. Super Rebelleis & inobedienteis Germ. quosdam Principes ac Ciuitates conscripti, Anno 1546*, Colonia 1550 (British Library London, sign. 1194. b. 2./1), s. 7–8. V rámci jedenáctičlenného Maxmiliánova vojenského štábu je zde uveden i „Vladislaus Comes a Bernsteino“, čímž je nade vši pochybnost míněn Vratislav z Pernštejna. Faktickým velitelem vojska, formálně podřízeného arciknížeti Maximilánovi, byl však císařův komoří Thomas Perenott z Chantonnay, který měl od Karla V. svěřeny mimořádné pravomoci, takže se dokonce neobával zajmout a internovat samotného arciknížete Maxmilána, když to situace vyžadovala. Viz P. VOREL, *Maxmilián II.*, s. 324–325.

8) Skutečnost, že se Mořic Saský s Vratislavem z Pernštejna osobně znali, dokládá nepřímo i zpráva saského diplomata Franze Krama z 26. dubna 1549, adresovaná kurfiřtu Mořicovi Saskému. Autor v osobním listu tlumočí kurfiřtovi informace, týkající se arciknížete Maxmiliána Habsburského (pobývajícího tehdy ve Španělsku), které přivezli Češi od jeho dvora, kteří se vrátili ze Španělska. Vratislava z Pernštejna zmiňuje jen obecně označením „Herr von Bernstein“, pisatel tedy předpokládá, že kurfiřt ví, o koho jde. Viz August von DRUFFEL (Hg.), *Beiträge zur Reichsgeschichte 1546–1551*, Briefe und Akten zur Geschichte des sechzehnten Jahrhunderts mit besonder Rücksicht auf Bayerns Fürstenhaus – Erster Band, München 1873, č. 292, s. 220–221.

9) K roli Jana z Pernštejna v době šmalkaldské války viz Petr VOREL, *Pernštejnská diplomacie v době stavovského povstání roku 1547 (edice listů Jaroslava z Pernštejna z února až června 1547)*, Východočeský sborník historický 3, 1993, s. 231–272.

10) Petr VOREL, *Páni z Pernštejna (Vzestup a rád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy)*, Praha 2012 (2. vyd.), s. 152.

Mořice, buď tento sňatkový projekt vůbec neregistruje, nebo autor vůbec neví, kdo to Pernštejnové byli,¹¹⁾ takže je nedokáže zařadit do skutečné mocensko-diplomatické roviny tehdejší střední Evropy.¹²⁾

Pro nejvyšší českou aristokracii přitom nebyly rodinné vazby s říšskými knížecími rody ničím neobvyklým.¹³⁾ U Pernštejnů samotných ve starší době nikoli, neboť po několik generací zastávali pravidlo, že dcery vysoké zemské šlechty se mají vdávat v domácím prostředí, aby peníze za věno (natožpak pozemkový majetek) nepadly do rukou „cizozemcům“. Zájem o sňatkové projekty, které by mohly přinést další pozemkové akvizice, se proto v jejich případě směřoval mezi knížata slezská (konkrétně na těšínské Piastovce).¹⁴⁾

Rodiny, které v Čechách a na Moravě patřily k panskému stavu, se považovaly svou urozeností za rovnocenné říšské i slezské šlechtě. V dobových diskusích o stavovské hierarchii v 16. století dokonce mezi českými pány převládal názor, že jsou ve společenské hierarchii postaveni výše, než knížata slezská nebo běžná knížata říšská, protože ta jsou vůči svým pánům (králi českému či císaři), v přímém lenním vztahu. Faktické či jen služebně-formální lenní vazby většiny českých panských rodů vůči králi českému před rokem 1547 skutečně neexistovaly. Takové diskuse však nikterak nebránily v běžné praxi vytváření vzájemných rodových aliancí,

11) Johannes HERRMAN, *Moritz von Sachsen (1521–1553) – Landes-, Reichs- und Friedenfürst*, Beucha 2003, s. 19, 245; autor považuje Pernštejny za blíže neidentifikovanou severočeskou šlechtu (cit: „... Noch Anfang 1529 wurde erwogen, Moritz mit der nordböhmisches Adligen, Pohunka von Pernstein, zu verheiraten, um ihm einen sicheren Besitz zu verschaffen...“).

12) Nejnověji v jazykové formě, přístupně zahraničním čtenářům, viz Petr VOREL, *Pernstein*, in: Werner Paravicini (Hg.), *Höfe und Residenzen im Spätmittelalterlichen Reich – Grafen und Herren*, Residenzforschung (Herausgegeben von der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen), Band 15, IV, Teilband 2, Ostfildern 2012, s. 1098–1103.

13) Václav BŮŽEK, *Svatby posledních Rožmberků*, in: V. Bůžek, J. Hrdlička a kol., *Dvory velmožů s erbem růže (Všední a sváteční dny podlesních Rožmberků a pánů z Hradce)*, Praha 1997, s. 80–97. Nejnověji též Pavel MAREK – Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Sňatkové strategie se zahraniční šlechtou*, in: V. Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 152–165.

14) Joachim BAHLCKE, *Die Herren von Pernstein und die Fürsten von Teschen*, in: Petr Vorel (red.), *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích), Pardubice 1995, s. 203–211; Radim JEŽ, *Manželské soužití knížete Václava III. Adama s Marií z Pernštejna v polovině 16. století*, in: Těšínsko 51, 2008, č. 4, s. 1–15 a Petr VOREL, *Problemy rodzinne i finansowe Piastów Ciesińskich w połowie XVI wieku*, in: Bogusław Czechowicz (red.), *Historia u Piastów, Piastowie w Historii* (Z okazji trzecieściecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny), Brzeg 2008, s. 155–164.

a to nejen s běžnou vyšší šlechtou z rakouských zemí či z jiných sousedních říšských teritorií, ale i z vladařských knížecích rodů.

V pozadí sňatkového projektu mezi Pernštejny a saskými Wettiny z roku 1529 byly pochopitelně především peníze. Vedlejší tzv. albertinská větev Wettinů nebyla tak bohatá, jako hlavní větev ernestinská (dědící kurfiřtský titul) a bylo obtížné pro všechny mužské příslušníky rodu zajistit do budoucna dostatečné finanční zázemí, které by mohlo zajistit knížecí reprezentaci. Krom toho byl Mořicův otec Jidřich (1473–1541) mladším z bratrů, takže hlavním vládcem zemí, držných albertinskou větví Wettinů, byl Mořicův strýc Jiří (1471–1539), který měl také početné potomstvo. Toto hlavní postavení v rámci rodu bylo také důvodem, proč s Pernštejny o majetkových otázkách nevyjednával Mořicův otec Jindřich, ale jeho strýc Jiří. Blíže nedatovaný komentář saského vévody Jiřího z ledna 1529¹⁵⁾ je tak hlavním dosud známým pramenem, ve kterém je zamýšlený sňatkový projekt doložen.

Z kontextu není jasné, kdo vůbec přišel s nápadem, že by měla být pro osmiletého Mořice vybírána nevěsta v Čechách. Z úvodní části komentáře, který připojil k návrhu vévoda Jiří, se sice zdá, že prvotní podnět k jednání mohl přijít z české strany, ale na druhou stranu je třeba vzít v úvahu, že dochovaný text z počátku roku 1529 zachycuje toto jednání již v dosti pokročilé fázi, kdy z české strany dokonce padla nabídka konkrétní výše věna (10 tisíc zlatých). Této fázi tedy musela předcházet určitá „diplomatická příprava“, o jejíchž okolnostech nevíme zatím skoro nic.

Jistá logika uvažování zde ale je, neboť albertinská větev Wettinů měla ke Království českému přeci jen bližší vztah, než jiná říšská šlechta. Matkou výše zmíněných bratrů Jiřího a Jindřicha (tedy Mořicovou babičkou) byla Zdeňka z Poděbrad (1449–1510), dcera krále Jiřího. Na základě této konstrukce sice nelze výslovně tvrdit, že rodnou řečí obou bratrů byla čeština (byť formálně vzato to byla jejich řeč mateřská), ale lze předpokládat, že česky alespoň rozuměli.

Druhá okolnost, která souvisela se zájmem této větve Wettinů o české prostředí, bylo tehdejší mimořádné bohatství Vojtěcha z Pernštejna. Podle berního rejstříku, který se dochoval právě z roku 1529, víme, že byl držitelem zdaleka největšího pozemkového majetku v Čechách, jehož hodnota

15) Tato jednání jsou vlastně prvním významnějším písemným dokladem o samotném Mořicovi Saském. Edice příslušné dokumentace viz Erich BRANDENBURG (Hg.), *Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen*, Band 1 (Biz zum Ende des Jahres 1543), Leipzig 1900, Nr. 1, s. 5–6.

výrazně převyšovala majetek kteréhokoli jiného z domácích rodů, včetně jihočeských Rožmberků. Vojtěch z Pernštejna v té době neměl žádného mužského dědice; jeho jediný (pokud víme) syn Ludvík zemřel roku 1526. Dalo se tedy počítat s tím, že nejstarší dceři Bohunce připadne opravdu velký majetek, který byl srovnatelný s majetkem nejvyšší říšské šlechty.

Z tohoto hlediska skutečně nejvýznamnější čeští magnáti za říšskou šlechtou nijak nezaostávali. I při jednoduchém srovnání celkového rozsahu pozemkové držby albertinské větve Wettinů se příslušné území svou rozlohou blíží českým držávám Vojtěcha z Pernštejna. Toto srovnání je však klamné, neboť na první pohled nejsou patrné dva podstatné rozdíly:

1) V případě Wettinů jde jen o území, kterému vládli jako saští vévodové a které bylo dále vnitřně členěno na další šlechtická panství s konkrétními majiteli. Naproti tomu v případě Vojtěcha z Pernštejna jde o území, kterému jemu samotnému přímo patřilo a ze kterého pobíral výnos. Pokud bychom chtěli srovnávat skutečnou soudobou majetkovou základnu Pernštejnů a albertinské větve Wettinů, bylo by nutné vzít v potaz jen „komorní“ majetek panovnického rodu (pochoptitelně i včetně dalších příjmů, vázaných na výkon vladařských pravomocí).¹⁶⁾

2) Z výnosu území, na kterém vládla albertinská větev Wettinů, muselo vyžít několik vévodských rodin s mnoha dětmi a dispoziční práva těch členů rodiny, kteří zrovna nevládli (což byl případ Mořicova otce) byla velmi omezena. Naproti tomu Vojtěch z Pernštejna nebyl jakožto jediný držitel svého pozemkového majetku v podstatě nijak omezován, pokud nebereme v potaz obecná omezení, plynoucí ze zástavního či zápisného charakteru některých dominií.

Srovnáme-li konkrétní majetkové možnosti Vojtěcha z Pernštejna a Mořicova otce Jindřicha Saského, pak je zřejmé, že tehdy asi deseti-letá Bohunka z Pernštejna byla v roce 1529 mimořádně bohatá nevěsta. Na skutečné vdavky měla ještě dost času (do patnáctých narozenin; to byl věk, kdy se dívky z panských rodů měly dle dobových standardů vdávat), proto lze podle mého názoru předpokládat, že v daném případě šlo o ná-

16) Je to podobný rozdíl, jako v případě Hrabství kladského, které držel Jan z Pernštejna v letech 1537–1548. Z hlediska rozlohy šlo o území, srovnatelné s komplexem velkých českých panství, ale z hlediska výnosu nikoli, neboť přímý vrchnostenský („komorní“) majetek v Kladsku byl relativně malý. Celkový výnos, které Hrabství kladské Pernštejnům přinášelo, byl nižší, než zisk, jaký neslo větší české panství. V širších souvislostech viz Petr VOREL, *Hrabství kladské a finanční politika krále Ferdinanda I. ve druhé třetině 16. století*, Východočeský sborník historický 12, 2005, s. 3–14.

božensko-politicky motivovaný plán sňatkové aliance, ať už vzešel ze strany saského vévody Jindřicha (který byl horlivým luteránem s velmi omezenými finančními možnostmi) nebo ze strany Pernštejnů (jejichž nábožensko-politická orientace byla podobná, ale z hlediska finančních možností vévodu Jindřicha výrazně převyšovali).

Vojtěch z Pernštejna si mohl dovolit dát své nejstarší dceři věno v takové výši, o jaké se dcerám saského vévody Jindřicha mohlo jen snít. S tím však souvisela jedna věcná překážka: Vysoké věno, které by Bohunka svému manželu přinesla, muselo být majetkově ujištěno pro případ, že by novo-manžel zemřel. Pak bylo nutné vdovu vyplatit podstatně větší částkou, než jakou do manželství přinesla (obvykle 2,5násobkem věnné částky, šlo-li o dívčin první sňatek). To bylo obvyklé pravidlo nejen v Čechách, ale uplatňovalo se i u sňatků se zahraniční šlechtou, které v té době sice ještě nebyly v prostředí česko-moravské aristokracie zcela běžné, ale nikoli úplně výjimečné.

Protože manželská smlouva byla především majetkovým závazkem, neměl Mořicův otec Jindřich právo vyjednat ji s Pernštejnem sám, ale podmínky si stanovoval tehdejší panující saský vévoda Jiří, starší z obou bratrů. A ten byl (narozdíl od luterána Jindřicha) horlivým katolíkem. Některé podmínky, kterými saský vévoda Jiří podmínil svůj souhlas se sňatkem svého synovce Mořice s českou nevěstou, byly splnitelné, jiné však nikoli.

Komentář saského vévody Jiřího k návrhu sňatkového projektu s Pernštejnem obsahuje čtyři věcné části. Tři z nich se týkají především záležitostí majetko-právních.

V první je zmíněna výše Bohunčina věna, nabídnutého Pernštejnem. Vévoda Jiří rozvažuje, zda je navržená částka 10 tisíc zlatých dostatečná. Bratr Jindřich by mohl žádat více. Když o spříznění se saskými vévody Pernštejn tolik stojí a je kvůli tomu ochoten vydat tolik peněz, tak by mohl ještě přidat.

V druhé části komentáře vévoda Jiří rozvažuje, zda věno přijmout na hotovost nebo formou postoupení pozemkového majetku. Upřednostňuje spíše nějaké dědičné panství v Čechách; muselo by však být zajištěno, že pokud Bohunka zemře (a manželství zůstane bezdětné), případně toto panství dědičně Mořicovi. V opačném případě Mořicova úmrtí bez dědiců by si pak vdova toto panství ponechala a nebylo by nutné vystavit wettinský majetek v Sasku nebezpečí, že by byl zatížen povinností vyplácet vysoký vdovský podíl. Tuto podmínku Vojtěch z Pernštejna splnit mohl, ale pouze se souhlasem svého staršího bratra, moravského Jana z Pernštejna. Oba bratři Pernštejnové totiž byli vázáni rozhodnutím jejich zemřelého otce

Viléma z Pernštejna, že dcery pozemkový majetek nedědí, ale dělí se mezi ostatní žijící mužské příslušníky rodu.¹⁷⁾ V případě Vojtěchova náhlého úmrtí by tedy zdědil jeho panství starší bratr Jan, neboť Vojtěch žádného syna neměl. Neteři Bohunce by však stejně musel i v takovém případě strýc Jan vyplácet vysoký dědický podíl formou věna. Proto mohlo být i pro Jana z Pernštejna přijatelné, že namísto takové potenciální povinnosti bude z českého majetku Pernštejnů vyčleněna nějaká okrajová část, která se použije k tomu, aby urozeného saského ženicha uspokojila.

Jako tato „okrajová část“ bylo vybráno jihočeské panství Hluboká, které představovalo jedinou majetkovou enklávu, poměrně vzdálenou od jádra českých rodových držav Pernštejnů, rozloženého ve východních Čechách. Panství Hluboká sloužilo počátkem 16. století jako vedlejší české pernstejnské sídlo, neboť ještě za svého života poskytl pan Vilém z Pernštejna mladšímu synu Vojtěchovi toto panství, aby se na něm usídlil po své prvé svatbě s Markétou z Postupic (1507). Když však Vilém v roce 1521 zemřel a Vojtěch zdědil celou českou část majetku, přesídlil s druhou manželkou Johankou z Vartemberka (se kterou se oženil roku 1516 a která byla matkou zmíněné Bohunky) na hlavní rodovou residenci do Pardubic.¹⁸⁾ Na Hluboké tak zůstávalo „volné“ nedávno rekonstruované velmožské sídlo.

Zřejmě již v době vyjednávání se saskými vévody tedy bylo rozhodnuto, že věnem dostane Bohunka z Pernštejna právě Hlubokou, byť tento krok byl v rozporu s dlouhodobou pernstejnskou rodovou majetkovou strategií, která spočívala právě na principu využívání vhodných sňatkových smluv k hromadění pozemkového majetku, nikoli k jeho ztrátě.¹⁹⁾

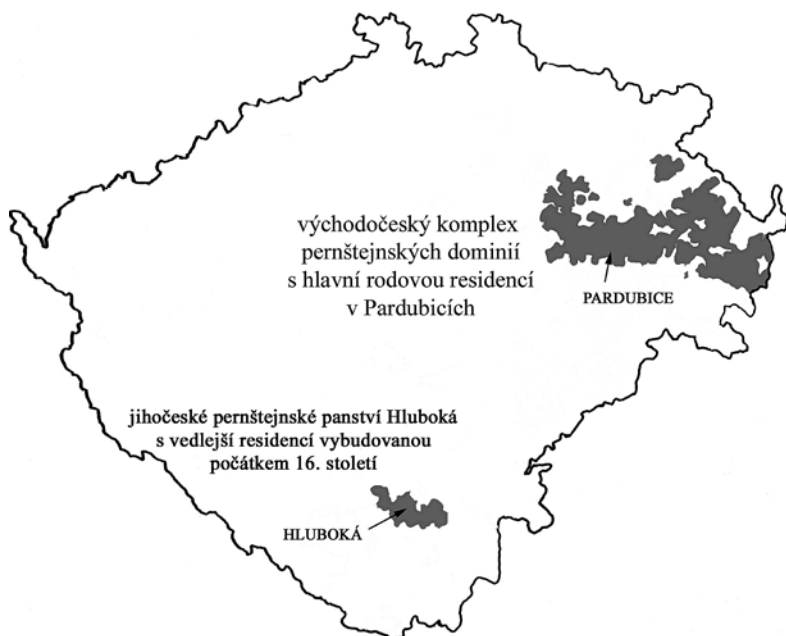
Další problém, který mohl s případným převodem Hluboké na Mořice Saského v budoucnu nastat, se týkal právních záležitostí. V roce 1529 už české země nebyly součástí Římsko-německé říše, ze které byly vyčleněny v době vnitřní restrukturalizace říše na konci 15. století.²⁰⁾ Pro říšská knížata bylo počátkem 16. století poměrně obtížné získat v Čechách obyvatelské

17) Petr VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století*, in: P. Vorel (red.), *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích), Pardubice 1995, s. 9–76.

18) Petr VOREL, *Rezidenční síť pánů z Pernštejna v 15.–17. století*, *Zprávy Státního památkového ústavu v Brně*, 2000, č. 4, s. 37–48.

19) Petr VOREL, *Cimburkové a Pernštejnové (Majetkové a rodinné vztahy na přelomu 15. a 16. století)*, in: *Morava na prahu nové doby* (Sborník příspěvků z konference, konané k 500. výročí úmrtí Ctibora Tovačovského z Cimburka), Přerov 1995, s. 75–93.

20) Podrobně k této záležitosti nejnověji viz Petr VOREL, *Státoprávní vyčlenění českých zemí ze Svaté říše římské (Důsledky říšské reformy Maxmiliána I. Habsburského)*, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 745–804.

Panství Hluboká v systému českých dominií
Vojtěcha z Pernštejna roku 1529

právo (tzv. inkolát), které by je opravňovalo k nabytí pozemkového majetku. V českém zemském právu bylo totiž již od roku 1486 uzákoněno, že pozemkový majetek v Čechách může za souhlasu domácí stavovské obce výjimečně získat i cizinec, ale pouze za předpokladu, že nebude mít žádné další jiné závazky v zahraničí, že nebude mít „jiného pána“ krom krále českého. To byla podmínka, na kterou by příslušník vládnoucího saského rodu stěží mohl přistoupit, pokud by se reálně počítalo s jeho vladařským následnictvím v Sasku. To však v roce 1529 vzhledem k početné rodině strýce Jiřího mladému Mořicovi „nehrozilo“, takže ve svém komentáři k pernštejnskému návrhu vévoda Jiří přislíbil, že se synovec Mořic (nebo jeho dědicové) podřídí českým zvyklostem a stane (či stanou) se věrnými poddanými českého krále, pokud taková potřeba nastane.²¹⁾ Jak by se ale

21) „... Word aber herzog Moricz iren thot erleben, und sy beyd nicht leibeserben hetten, so soln dennoch solche gueter herzog Moricz und sein

takové synovcovo „vymístění“ do Čech mělo reálně provést (s ohledem na jeho majetková práva v Sasku), k tomu se už v dalších jednáních zúčastněné strany nedostaly.

Další část vyjádření vévody Jiřího (v pořadí čtvrtá a poslední) se týká podmínek, za jakých by mohla být svatební smlouva uzavřena i v době, kdy jsou obě děti ještě nezletilé. Wettinové by v době uzavření svatební smlouvy převzali správu pozemkového majetku (nebo peníze), a kdyby nakonec ze sňatku sešlo (kdyby někdo ze snoubenců před uzavřením sňatku zemřel), tak by ten majetek nebo peníze vrátili.

Výše zmíněné tři oblasti majetko-právní, které měly být součástí svatební smlouvy, jsou formulovány jako odpovědi na nějaký konkrétní návrh z pernštejnské strany, o kterém je možné ještě jednat. Text však obsahuje ještě jednu podmínku, která je stanovena jako zásadní, o které saská strana vyjednávat nehodlá.²²⁾

Hlavní (v pořadí komentáře třetí) podmínka saského vévody Jiřího byla totiž konfesijního charakteru, neboť v této větvi Wettinů panovaly hluboké rozpory ve víře. Zatímco oba Mořicovi rodiče byli luteráni, strýc Jiří trval na tom, že jeho nejstarší synovec musí být vychováván jako katolík. Proto byl také hned počátkem třicátých let odloučen od rodičů a poslán na vychování ke dvoru svého kmotra, mohučského arcibiskupa Albrechta Hohenzollerna. Záměr vymanit mladého Mořice ze „špatného vlivu“ luteránských rodičů je zřejmý i z jednání o sňatku s Pernštejnem. Tento rozpor, který nepochybně ovlivnil i postoje mladého saského vévody Mořice v roce 1547, je obsažen už zde, v textu komentáře k návrhu svatební smlouvy: Vévoda Jiří by souhlasil se sňatkem s Bohunkou z Pernštejna za podmínky, že nevěsta bude pravověrnou katoličkou a bude se stranit luteránské „sektu“. A takový ultimativní požadavek oba Pernštejnové (kteří roku 1526 ostentativně přestoupili z katolické víry k utrakvismu a díky rodinné tradici byli velmi vstřícní i vůči Jednotě bratrské) nemohli přijmout.

Saský vévoda Jiří poslal svůj komentář k návrhu sňatkové aliance s Pernštejnem svému mladšímu bratru Jindřichovi, který tehdy sídlil na saském Freibergu. Odtud se 27. ledna 1529 vydal do Čech k Pernštejnům (nejspíš

erben bleyben, doch das herzog Moricz sich mit denselben, oder wer sy noch seynem tot erben word, untter Kgl. Durchlauchtikeit zu Bhemen undertenig halt, wie gewonlich ist in der kron Bhenem...“; viz BRANDENBURG (Hg.), *Politische Korrespondenz*, s. 6.

22) „... man sol auch frawchen Boniken vom gehorsam der kristlichen kirchen in dy luterisch secten nicht dringen, weyssen oder leyten. Ich wil auch anders nicht geraten haben...“, *tamtéž*.

tedy na Pardubice) s písemnou odpovědí Rudolf z Bínu (von Büнау), hofmistr vévody Jindřicha. Při této cestě měl posel také za úkol prohlédnout si pannu Bohunka a zajistit, aby byla vyhotovena i věcně správná jazykově česká verze svatební smlouvy. Všechna další jednání však byla podmíněna tím, že nevěstin otec Vojtěch z Pernštejna saské podmínky přijme. O nějakých následných jednáních však nevíme nic a panna Bohunka se brzy dočkala jiného ženicha. Lze se tedy domnívat, že hofmistr Rudolf z Bínu se z Pardubic vrátil počátkem roku 1529 na saský Freiberg s nepořízenou.

Z rodového spojení mezi Pernštejny a Wettiny, projednávaného roku 1529, tak sešlo zásluhou striktně formulované konfesijní podmínky Mořicova strýce Jiřího. O nějakých dalších bližších kontaktech Pernštejnů s albertinskou linií Wettinů v následujících letech nevíme, byť Jan z Pernštejna (jakožto hlavní politický představitel českých novoutrakvistů, blízkých luteránské reformaci) byl před rokem 1547 obecně považován za spojence saského kurfiřta Jana Fridricha²³⁾ a udržoval diplomatické i společensko-kulturní vztahy s luteránským dvorem ernestinské linie Wettinů ve Wittenbergu.

Mořic Saský byl ještě jako dítě vyslán na „převychování“ ke dvoru mohučského arcibiskupa, ale záměr jeho katolického strýce se nezdařil. Mořic zdědil otcovskou víru, i když se svými vlastními rodiči si příliš nerozuměl. Když však zemřel strýc Jiří (1539), uvolnila se „konfesijní kuratela“ a Mořic si začal hledat sám nevěstu v rodině luteránského předáka lantkraběte Filipa Hessenského. S Filipovou dcerou Anežkou Hessenskou se také v roce 1541 přes nesouhlas svých rodičů oženil.

Na přelomu třicátých a čtyřicátých let 16. století jako by pověstná „Štěstěna“ Mořicovi přála. Z rodinného „ousidera“, přes kterého se svým způsobem řešily spory mezi jeho otcem a strýcem a který neměl příliš velké vyhlídky na získání vlády v nějaké zemi, se během několika let stal dědic velkého majetku: Bez mužských potomků totiž krátce po sobě zemřeli Mořicovi bratrance Jan (†1537) a Fridrich (†1539) i jeho strýc Jiří (†1539). Hlavním vladařem albertinské linie Wettinů se tak stal Mořicův otec Jindřich, ale ten také zemřel již v roce 1541. Na Mořice jakožto nejstaršího žijící člena této větve rodu tak v jeho dvaceti letech přešla vladařská práva, a to nejen v Sasku, ale také ve Slezsku, kde tato větev Wettinů vládla v Kní-

23) Petr VOREL, „*Prátelské snešení stavův českých*“ z března 1547 a jeho *signatáři*, in: P. Vorel (red.), *Stavovský odboj roku 1547 – První krize habsburské monarchie* (Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29. – 30. 9. 1997), Pardubice – Praha 1999, s. 81–124.

žectví zaháňském.²⁴⁾ Mořicovy politické ambice ale sahaly dál a nabídka kurfiřtské hodnosti za zradu nejbližších příbuzných a luteránských souvěrců se „nedala odmítnout“. Tak si ve svých sedmadvaceti letech Mořic Saský sáhl nejen po kurfiřtském titulu (kterého byl jeho vězněný prabratranec Jan Fridrich zbaven na říšském sněmu roku 1548), ale i po značné části pozemkového majetku do té doby bohatší Ernestinské větve rodu Wettinů.

Jak rychle však jeho politická hvězda zazářila, tak rychle také zhasla. Po zranění v bitvě roku 1553 ve dvaatřiceti letech zemřel. S „vytrucovanou“ manželkou neměl dědice (jediný syn Albrecht mu zemřel jako půlroční nemluvně roku 1546), jen dceru Annu, takže majetek i mocenské pozice (a také kurfiřtský titul) zdědil v roce 1553 mladší Mořicův bratr August.

Pro Bohunku z Pernštejna našel její otec Vojtěch nového vhodného ženicha v Rakousku. Stal se jím luteránský šlechtic Ondřej Ungnad ze Sonnecku. Nevíme přesně, jak dlouho po neúspěchu jednání se saskou stranou byl tento nový sňatkový projekt domlouván, ale i v tomto případě se oba snoubenci pravděpodobně vůbec neznali. Samotný sňatek proběhl (jak bylo obvyklé) krátce po nevěstiniých patnáctých narozeninách v roce 1534. Věnem dostala panství Hluboká; po právní stránce však tento převod zajišťoval již její strýc Jan z Pernštejna (dědic majetku), neboť otec Vojtěch v roce 1534 zemřel.

Přes neúspěch výše zmíněného sňatkového projektu z roku 1529 je samotná snaha o rodinné sblížení Pernštejnů s luteránskou částí rodiny saských Wettinů významným dokladem nábožensko-politické komunikace v rámci aristokratického prostředí střední Evropy.²⁵⁾ V té době ještě česká aristokracie hrála roli vladařů na svých panstvích a nenechala se nijak omezovat panovnickým dvorem ve výběru manželských partnerů pro nastupující generaci svých potomků. To se podstatně změnilo po roce 1547, kdy se král Ferdinand zaměřil právě na nejmladší příslušníky nejbohatších českých šlechtických rodů, které ke svému zájmovému okruhu připoutával jak služebnou povinností u dvora a skutečnými či jen titulárními dvorskými úřady (které však vyžadovaly fyzickou přítomnost u dvora), tak i snahou ovlivňovat či přímo domlouvat sňatkové aliance i se šlechtou

24) Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české*, VII (1526–1618), Praha 2005, s. 605.

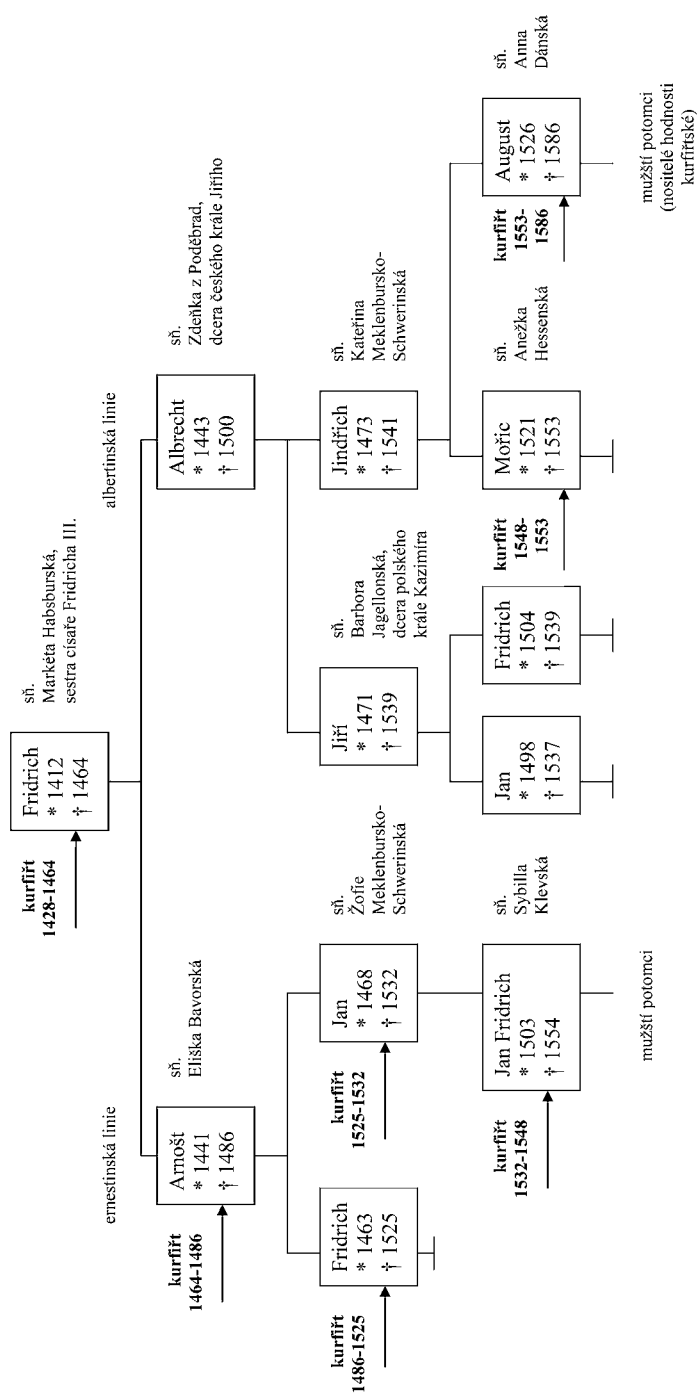
25) Petr VOREL, *Die außenbeziehungen der böhmischen Stände um die Mitte des 16. Jahrhundert und das Problem der Konfessionalisierung*, in: J. Bahlcke – A. Strohmeier (Hgg.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkung des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999, s. 169–178.

z jiných oblastí habsburského politického vlivu, a to i ze vzdálenějších zemí románského kulturního okruhu, což bylo před polovinou 16. století v Čechách jen obtížně představitelné.²⁶⁾ To se ostatně přímo týkalo i bratřanců a sestřenic výše zmíněné Bohunky z Pernštejna,²⁷⁾ která nepochybně věděla, že se o ní v dětství uvažovalo jako o nevěstě muže, který se později stal saským kurfiřtem.

26) Václav LEDVINKA, *Šlechtická svatba v Praze roku 1579 (K charakteru aristokratických slavností české renesance)*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 105–113; Petr VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, Opera historica 8, České Budějovice 2000, s. 191–206.

27) Charlotte FRITZOVÁ – Jindřich RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, Sborník prací východočeských archivů 3, 1975, s. 63–77; Petr VOREL, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, Časopis Matice moravské 114, 1995, č.1, s.139–162.

SAŠTÍ WETTINOVÉ V PRVNÍ POLOVINĚ 16. STOLETÍ

Genealogické schéma saských Wettinů v první polovině 16. století

HOUSE OF PERNSTEIN'S 1529 MARRIAGE PROJECT WITH THE HOUSE OF WETTIN OF SAXONY

The article focuses on a less known diplomatic negotiation taking place at the beginning of the year 1529 between the Czech Lords of Pernstein and the side branch of the ruling House of Wettin of Saxony concerning a wedding contract proposed between Maurice of Saxony, later the Elector of Saxony (at the time eight years old) and a ten-year-old Bohunka, the daughter of Vojtech (Adalbert) of Pernstein. The negotiations illustrate the deeply-rooted religious-confessional conflicts within the family of the Duke of Saxony. The bridegroom's father (Duke Friedrich of Saxony) was a keen supporter of Lutheran reformation, to which the East-Bohemian House of Pernstein was also closely allied. But as the wedding contract was above all a legal property rights document, its content was commented on especially by the ruling duke, the bridegroom's uncle who was a follower of the Catholic tradition. His condition that Maurice's bride must be brought up a Catholic was not acceptable for the Czech party and therefore the proposal finally failed. Apart from the religious and political dimension the negotiations between the Pernsteins and the Dukes of Saxony provide important documents concerning the social and property status of Czech aristocracy within Central European social structure of the first half of the 16th century. It also illustrates how the general Czech legal provisions concerning acquiring property in Bohemia by foreign aristocratic families based on the resolution of the Landtag (Bohemian State Diet) from 1486 were to be applied. It is a rather significant legal circumstance connected with the then new systemic formation of the Roman-German Empire of which the Czech lands had no longer been a part since the end of the 15th century. The marriage negotiations between the Pernsteins and the Wettins in 1529 prove that the Landtag's 1486 resolution was generally accepted. The Saxon part promised that in case of marriage the bridegroom would receive the bride's property (instead of money) as dowry in accordance with the Czech law.